
ENGELLİLİK TARİHİ YAZILARI

ESSAYS ON DISABILITY HISTORY

Editörler / Editors

A. Resa AYDIN

İstanbul Üniversitesi, İstanbul Tıp Fakültesi, Fiziksel Tıp ve Rehabilitasyon Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye

İshak KESKİN

İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, İstanbul, Türkiye

N. Zeynep YELÇE

Sabancı Üniversitesi, Temel Geliştirme Direktörlüğü, İstanbul, Türkiye

Yayıncı / *Published by*

İstanbul Üniversitesi Yayınevi / *Istanbul University Press*

İstanbul Üniversitesi Merkez Kampüsü, 34452 Beyazıt, Fatih / İstanbul - Türkiye

<https://iupress.istanbul.edu.tr>

Engellilik Tarihi Yazıları / *Essays on Disability History*

Editörler / *Editors*: A. Resa Aydın, İshak Keskin ve N. Zeynep Yelçe

ISBN: 978-605-07-0737-3

E-ISBN: 978-605-07-0727-4

DOI: 10.26650/B/AA09.2020.007

İstanbul Üniversitesi Yayın No / *Istanbul University Publication No*: 5262

Engelliler Uygulama ve Araştırma Merkezi Yayın No / *Disability Application and Research Center Publication No*: 3

Online Yayın Tarihi Eylül, 2020 / *Published Online in September, 2020*

Bu çalışmaya atıfta bulunurken, referansa DOI numarasının dahil edilmesi önerilir.
It is recommended that a reference to the DOI is included when citing this work.

Bu çalışma Creative Commons Atıf-GayrıTicari 4.0 Uluslararası (CC BY-NC 4.0) lisansı altında online olarak yayındadır.

This work is published online under the terms of Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY-NC 4.0)

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Kitabın telif hakkı bulunmaktadır. Online olarak yayınlanan Creative Commons versiyonu haricinde, yasal istisnalar ve geçerli lisans sözleşmelerinin koşulları dikkate alınmalıdır.

This work is copyrighted. Except for the Creative Commons version published online, the legal exceptions and the terms of the applicable license agreements shall be taken into account.

Baskı / *Printed by*

İlbey Matbaa Kağıt Reklam Org. Müc. San. Tic. Ltd. Şti.

2. Matbaacılar Sitesi 3NB 3 Topkapı / Zeytinburnu, İstanbul - Türkiye

www.ilbeymatbaa.com.tr

Sertifika No / *Certificate No*: 17845

İlk Baskı, 2020 / *First Printing, 2020*

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

ÖNSÖZ / PREFACE

A. Resa AYDIN – N. Zeynep YELÇEix

1. KISIM - PART 1

ENGELLİLİK ÇALIŞMALARI BAĞLAMINDA GENEL BİR DURUM DEĞERLENDİRMESİ AN OVERVIEW ON THE HISTORY OF DISABILITY STUDIES

1. BÖLÜM / CHAPTER 1

ENGELLİLİK TARİHİ ARAŞTIRMALARINA GENEL BİR BAKIŞ / A GENERAL OVERVIEW
OF RESEARCH IN HISTORY OF DISABILITY

N. Zeynep YELÇE 3

2. KISIM - PART 2

TOPLUMSAL VE KÜLTÜREL YAKLAŞIMLAR SOCIAL AND CULTURAL PERSPECTIVES

2. BÖLÜM / CHAPTER 2

ÜTOPYALARDA ENGELLİLİK / DISABILITY IN UTOPIAS

Yunus BUCUKA23

3. BÖLÜM / CHAPTER 3

ÇİVİ YAZILI METİNLERDE ENGELLİLER: ESKİ MEZOPOTAMYA'DA FİZİKSEL
VE ZİHİNSEL YETİ YİTİMLERİ / THE DISABLED IN CUNEIFORM TEXTS: PHYSICAL
AND MENTAL IMPAIRMENTS IN ANCIENT MESOPOTAMIA

Gökhan KAĞNİCİ45

4. BÖLÜM / CHAPTER 4

İSLAM ÖNCESİ TÜRK TOPLUM HAYATINDA ENGELLİLİK / DISABILITIES IN
PREISLAMIC TURKIC SOCIETY

Ömer ÇANAK 71

5. BÖLÜM / CHAPTER 5

DEME MECNÛN'A DELİ / DO NOT CALL MECNÛN CRAZY

Müjgân ÜÇER79

6. BÖLÜM / CHAPTER 6

TÜRK HALK EDEBİYATI AÇISINDAN ENGELLİLİK MESELESİ: KELOĞLAN
MASALLARI VE ÖRTÜK İŞLEV / THE MATTER OF DISABILITY IN TURKISH FOLK
LITERATURE: A LATENT FUNCTION IN THE TALES OF KELOĞLAN

Meltem Deniz DOĞAN97

3. KISIM - PART 3

TIBBİ YAKLAŞIMLAR MEDICAL PERSPECTIVES

7. BÖLÜM / CHAPTER 7

ANTİK ÇAĞDAKİ İLK TEDAVİ MERKEZİ: ASKLEPİON / THE FIRST TREATMENT
CENTER OF THE ANCIENT ERA: ASKLEPIEION

Neşe KARS, Nursel BOLAT, Esennur SİRER, Ayşegül AKAYDIN 109

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

8. BÖLÜM / CHAPTER 8

EDİRNE SULTAN II. BAYEZİD DARÜŞŞİFASI'NDAKİ GÖREVLİLER VE GÖREVLERİ /
OFFICIALS AND THEIR DUTIES IN SULTAN BAYEZİD II'S ENDOWMENT HOSPITAL
AT EDİRNE

Hilal YILMAZ 119

9. BÖLÜM / CHAPTER 9

OSMANLI DEVLETİ'NDE SUN'İ UZUV ÜRETİMİ / THE PRODUCTION OF ARTIFICIAL
LIMBS IN THE OTTOMAN EMPIRE

Kamuran ŞİMŞEK 133

10. BÖLÜM / CHAPTER 10

OSMANLI DEVLETİ'NDE DELİLİĞİN TIBBİLEŞTİRİLMESİ VE 1876 BİMARHANELER
NİZAMNAMESİ / THE 1876 REGULATION ON MENTAL ASYLUMS, AND THE
MEDICALIZATION OF MADNESS IN THE OTTOMAN EMPIRE

Fatih ARTVİNLİ 151

11. BÖLÜM / CHAPTER 11

DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE FİZİKSEL TIP VE REHABİLİTASYON (FİZİYATRİ)
ALANININ GELİŞİM SÜRECİ / THE HISTORY OF PHYSICAL MEDICINE AND
REHABILITATION (PHYSIATRY) IN TURKEY AND THE WORLD

Tansu ARASIL, Ender BERKER, A. Resa AYDIN 173

12. BÖLÜM / CHAPTER 12

20. YÜZYIL BAŞLARINDA OSMANLI İMPARATORLUĞU'NDA SAĞIRLIK VE
DİLSİZLİK KUSURLARININ TEŞHİSİ VE TEDAVİ USULLERİNE BİR BAKIŞ
(HEKİMBAŞIZÂDE DOKTOR MUHYİDDİN EFENDİ'YE GÖRE) / AN OVERVIEW OF
DIAGNOSIS AND TREATMENT PROCEDURES OF DEAFNESS AND MUTENESS IN
EARLY 20TH-CENTURY OTTOMAN EMPIRE (ACCORDING TO HEKİMBAŞIZÂDE
DOCTOR MUHYİDDİN)

Zeynel ÖZLÜ, Kerim TİRYAKİ 187

4. KISIM - PART 4

KURUMSAL YAKLAŞIMLAR INSTITUTIONAL PERSPECTIVES

13. BÖLÜM / CHAPTER 13

OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE ENGELLİ BAKIMININ KURUMSAL YÜZÜ: DARÜLACEZE /
THE CORPORATE FACE OF DISABLED CARE FROM THE OTTOMAN PERIOD TO TODAY:
DARÜLACEZE

Yusuf DURU 219

14. BÖLÜM / CHAPTER 14

1994'TEN BUGÜNE İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ENGELLİLER MÜDÜRLÜĞÜ /
THE İSTANBUL METROPOLITAN MUNICIPALITY DIRECTORATE OF DISABLED
PEOPLE SINCE 1994

Yeliz YILDIZ KÖKENEK, Yaşar TINAR, Halil KARACAN, Nilay YAZICIOĞLU,
İpek ESEN, Sevcan HALLAÇ 231

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

15. BÖLÜM / CHAPTER 15 İSTANBUL ELEKTİK, TRAMVAY VE TÜNEL İŞLETMELERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜNDE (İETT) DÜNDEN BUGÜNE ERİŞİLEBİLİRLİK HİZMETLERİ / DEVELOPMENT OF ACCESSIBILITY SERVICES IN ISTANBUL MUNICIPAL PUBLIC TRANSPORTATION SYSTEMS (IETT) Osman ÇAKIR	251
16. BÖLÜM / CHAPTER 16 ALTI NOKTA KÖRLER VAKFI'NIN TARİHÇESİ / THE HISTORY OF THE SIX DOTS FOUNDATION FOR THE BLIND Canan ÇAM YÜCEL	259
17. BÖLÜM / CHAPTER 17 ÇOCUK ZEKÂSINI KORUMA VE GELİŞTİRME DERNEĞİNİN KURULUŞU VE FAALİYETLERİ / THE ESTABLISHMENT AND ACTIVITIES OF THE ASSOCIATION FOR THE PROTECTION AND IMPROVEMENT OF CHILD INTELLIGENCE Gülşah PABUÇÇU, Betül BATIR, Eminaalp MALKOÇ	273
5. KISIM - PART 5 HUKUKSAL VE KAMUSAL YAKLAŞIMLAR LEGAL AND REGULATORY PERSPECTIVES	
18. BÖLÜM / CHAPTER 18 TANZİMAT DÖNEMİNDE OSMANLI BÜROKRASİSİNDE ENGELLİ (SAĞIR-DİLSİZ) İSTİHDAMI / EMPLOYMENT OF PERSONS WITH DISABILITIES (DEAF-MUTE) IN THE OTTOMAN BUREAUCRACY DURING THE TANZİMAT PERIOD Sezai BALCI	297
19. BÖLÜM / CHAPTER 19 RUMELİ BÖLGESİ'NİN MUHTELİF ŞEHİRLERİNDEKİ ENGELLİLERİN İSTATİSTİKLERİ VE OSMANLILARIN ENGELLİLERE YAKLAŞIMI / STATISTICS OF PERSONS WITH DISABILITIES IN VARIOUS CITIES OF RUMELIA AND OTTOMAN APPROACHES TOWARD DISABLED PEOPLE Huriye EMEN	317
20. BÖLÜM / CHAPTER 20 19. YÜZYILDA OSMANLI DEVLETİ'NİN “ENGELLİ” ALGISI VE MUHACİRLER ÖZELİNDE ENGELLİLERE YAKLAŞIMI / NINETEENTH-CENTURY OTTOMAN STATE PERCEPTIONS OF THE “DISABLED” AND ITS APPROACHES IN THE CONTEXT OF MIGRATION Ayşe PUL	329
21. BÖLÜM / CHAPTER 21 OSMANLI DEVLETİ'NDE SAĞIR, DİLSİZ VE ÂMÂLARIN VE AİLELERİNİN ARZUHALLERİ / PETITIONS SUBMITTED BY THE DEAF, MUTE, BLIND, AND THEIR FAMILIES IN THE OTTOMAN EMPIRE Hürü SAĞLAM TEKİR	355

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

22. BÖLÜM / CHAPTER 22 MODERN DÖNEMDEN GÜNÜMÜZE ASKERİ GEREKLİLİKLER AÇISINDAN ENGELLİ YURTTAŞ VE İKTİDAR İLİŞKİLERİ / DISABLED CITIZENS AND POLITICAL POWER IN TERMS OF MILITARY REQUIREMENTS: FROM THE MODERN ERA TO THE PRESENT Mustafa C. SADAKOĞLU	371
6. KISIM - PART 6 EĞİTİM PERSPEKTİFİNDEN EDUCATIONAL PERSPECTIVES	
23. BÖLÜM / CHAPTER 23 OSMANLI DEVLETİ'NDE ENGELLİ EĞİTİMİ / EDUCATION OF THE DISABLED IN THE OTTOMAN STATE Kamuran ŞİMŞEK	385
24. BÖLÜM / CHAPTER 24 İLK ENGELLİ ÜNİVERSİTELİ ÖĞRENCİLERİM / MY FIRST UNDERGRADUATE STUDENTS WITH DISABILITIES Claire ÖZEL	397
7. KISIM - PART 7 ENGELLİ HAKLARI PERSPEKTİFİNDEN DISABILITY RIGHTS PERSPECTIVES	
25. BÖLÜM / CHAPTER 25 TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE KATILIM SÜRECİNDE ENGELLİ HAKLARI / RIGHTS OF THE DISABLED IN TURKEY'S ACCESSION PROCESS TO THE EUROPEAN UNION Bahar Yeşim DENİZ HABİBİ	407
26. BÖLÜM / CHAPTER 26 TARİHSEL SÜREÇTE GÖRME ENGELLİ BİREYLER İÇİN RADYONUN ROLÜ: RADYO İLE GÖRME / THE ROLE OF THE RADIO FOR VISUALLY IMPAIRED INDIVIDUALS IN HISTORICAL PROCESS: TO SEE THROUGH THE RADIO Fırat TUFAN, Sedat KÖKAT	421
27. BÖLÜM / CHAPTER 27 2000 SONRASI TÜRKİYE'DE ENGELLİ HAREKETİ / THE DISABILITY RIGHTS MOVEMENT IN TURKEY AFTER 2000 Engin YILMAZ	441
28. BÖLÜM / CHAPTER 28 YÜKSEK MİMAR ŞÜKRÜ SÜRMEN'İN YAŞAMI, ESERLERİ, TÜRKİYE'DE ENGELLİLİK ÇALIŞMALARINA KATKILARI / THE LIFE AND WORKS OF MASTER ARCHITECT ŞÜKRÜ SÜRMEN AND HIS CONTRIBUTIONS TO DISABILITY STUDIES IN TURKEY İlgin AYDINOĞLU	459

ÖNSÖZ / PREFACE

Engellilik Tarihi Yazıları, 15-16 Kasım 2018 tarihinde İstanbul Üniversitesi Engelliler Uygulama Merkezi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi Sağlık Daire Başkanlığı Engelliler Müdürlüğü işbirliği ile düzenlenen Dünden Bugüne Engellilik-Engellilik Araştırmaları Konferansı'nda sunulan çalışmalardan derlendi. Engellilik meselesini disiplinler arası bir yaklaşımla inceleyen 'Engellilik Araştırmaları', kuramsal ve uygulamalı bir bilim alanıdır. Bu alan 1970'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri ve İngiltere'de başlayan engelli hakları hareketinin akademik çalışmalara yansımalarıyla ortaya çıktı. Sonraki yıllarda engelliliği sosyal, kültürel, tarihsel, hukuki, politik ve etik yönleriyle ele alan disiplinler arası bir araştırma alanı olarak Amerika ve Avrupa'ya yayıldı, pek çok üniversitede lisansüstü, hatta lisans düzeyinde programlar başlatıldı. Türkiye'de 2017 yılında, engellilik araştırmalarının geliştirilmesi amacıyla, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Engellilik Araştırmaları Anabilim Dalı olarak, yüksek lisans programı açıldı. Engellilik deneyiminin kişisel ve toplumsal düzeyde etkilerini incelemeyi hedefleyen bu programın belkemiğini oluşturan konulardan birisi de, toplumlarda engelliliğin tarihsel ve sosyokültürel boyutlarıydı.

Türkiye'de engelliliğin tarihsel ve sosyo-kültürel boyutlarını ilgilendiren alanlarda farklı disiplinler tarafından yapılmış bazı çalışmalara rastlanmaktadır. Bununla birlikte, engellilik çalışmalarıyla ilgilenen araştırmacılar için kaynak ihtiyacı açık bir şekilde eksikliği hissedilen bir konudur. Engellilik Tarihi Yazıları bu amaçla yola çıkmış bir çalışmanın ürünüdür. 2018 Kasım ayında İstanbul'da gerçekleştirilen Engellilik Araştırmaları Konferansı'nın teması Türkiye'de engelliliğin tarihsel, kurumsal, hukuksal ve sosyo-kültürel açıdan incelenmesi hedef alınarak, Dünden Bugüne Engellilik olarak belirlenmişti. Bu konferansta düzenlenen çeşitli panellerde Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne uzanan geniş bir tarihsel süreç içinde eğitim, istihdam, sosyal yaşam, edebiyat, din gibi alanlarda engellilik konusunda araştırma sonuçları ve bildiriler sunuldu. Ayrıca, Türkiye'de fiziksel tıp ve rehabilitasyonun, özel eğitimin, engellilikle ilgili politikaları oluşturan ve yürüten kurumların tarihsel süreçleri, ilgili konuların uzmanları olan öğretim üyeleri ve bürokratlar tarafından aktarıldı. Engelli hakları ve savunuculuk konusunda sivil toplumdaki hareketlilik 2000 yılı öncesi ve sonrasında faaliyet gösteren önemli sivil toplum örgütü temsilcilerinin yer aldığı panellerde tartışıldı. Bu konferansta sunulan araştırmalardan bazıları ve konferansta sunulmamış olmakla birlikte konuya doğrudan katkı sunabilecek diğer araştırmalar Engellilik Tarihi Yazıları'nda bir araya getirildi. Böylelikle, Türkiye'de henüz yeni gelişmekte olan engellilik tarihi çalışmaları alanında ilk safhada izlenen yaklaşımları ve yapılan araştırmaları görmeyi mümkün kılan ilk derlemenin araştırmacılara sunulması hedeflendi.

Engellilik Tarihi Yazıları, üzerinde yaşadığımız topraklarda yüzyıllar zarfında yaşamış olan engellilerin yaşamlarına, deneyimlerine, toplumsal konumlarına, algılanış biçimlerine farklı şekillerde yaklaşmak ve farklı açılardan değerlendirmek hedefiyle atılmış bir ilk adım. İSNAD Atıf Sistemi'nin kullanıldığı bu kitapta tıbbi, toplumsal ve kültürel, kurumsal, hukuki ve kamusal yaklaşımların yanı sıra konuyu istihdam, eğitim ve engelli hakları açısından irdeleyen çalışmalar bulunuyor. Umut odur ki, bu çalışmaların ortaya koyduğu unsurlar ve eksikler engellilik tarihi alanında yeni çalışmalara vesile olur, bu kitapta değinilen yaklaşımlar ve yazılar konuya yeni giren araştırmacılara biraz olsun ışık tutar.

Aralık 2019

A. Resa AYDIN – N. Zeynep YELÇE